

„Zlatý poklad“ Fondu republiky z roku 1968

JIŘÍ BAŠTA

Současně s nadějemi vkládanými většinou obyvatel Československa do obrodného procesu Pražského jara 1968 se začaly objevovat i zárodky občanské společnosti, třebaže stále mocensky limitované vládou jedné strany. Jedním z výsledků těchto dočasných proměn byla i spontánní, nikým neorganizovaná iniciativa, která vyústila v celonárodní sbírku do tzv. Fondu republiky. Podnět k této rozsáhlé akci dala víra v lepší budoucnost a důvěra, které se u většiny národa těšilo tehdejší vedení KSČ a státu. Sbírka byla jedním z projevů a výrazů naděje v politiku „socialismu s lidskou tváří“.

Prvotní impulz vyšel z několika státních podniků v Severočeském kraji, jejichž zaměstnanci se rozhodli *podpořit úsilí o rychlé zlepšení hospodářské situace republiky konkrétními činy na pracovištích*.¹ Tehdejší vedoucí představitelé strany a státu si totiž ve svých projevech stěžovali na nedostatek financí pro zlepšení životního prostředí a bytovou výstavbu a také na málo zlatých rezerv potřebných k navrácení koruny na trh volně směnitelných měn. Řada občanů, komunistů i bezpartijních, uvěřila, že mohou svým více či méně skromným dílem pomoci. Mezi dárci se našlo i několik cizích státních příslušníků z obou stran „železné opony“. V euforii Pražského jara bylo možné všelicos. Prostí lidé, kteří sami měli mnohdy hluboko do kapsy, si však většinou dostatečně neuvědomovali, že to byl tehdejší vládnoucí režim,

kteřý zavinil tristní stav národního hospodářství. A oni teď k jeho zlepšení dobrovolně přispívali do Fondu republiky. Zákonitě muselo přijít bolestné vystřízlivění.

Živelná a svým příkladem strhující akce v podobě dobrovolných pracovních směn, peněžních a zlatých darů se masově rozběhla na přelomu července a srpna 1968. Toto období, bezprostředně předcházející invazi okupačních vojsk Varšavské smlouvy, bylo zjištěné jednáními mezi politickými špičkami ČSSR a Sovětského svazu v Čierné nad Tisou a o něco později i s delegacemi ostatních východoevropských satelitů v Bratislavě.

Řada podniků začala přispívat na účet Fondu republiky č. 2171 vedený u Státní banky československé značnými finančními částkami. Např. *vedení jihozápadní dráhy v ocenění úspěšného jednání našich stranických*

představitelů s vedoucími funkcionáři KSSS v Čierné nad Tisou věnuje ze svých prostředků na Fond republiky půl milionu korun.² Tyto peníze většinou pocházely z uspořené výrobních nákladů podniků, z rezervních zdrojů nebo neplánovaných nárůstů příjmů.

Někteří zaměstnanci nebo i celé kolektivy podniků zejména z nevýrobní sféry se rozhodli přispět do fondu 1–5% podílem z čistého měsíčního platu. Dobový tisk však propagoval a velebil zejména příspěvky ve formě dobrovolných směn, které doporučoval kvůli dvojitému užitku. Jednak pošlou zaměstnanci do fondu za vykonanou práci vydělanou finanční částku a jednak v rámci směny vytvoří pro republiku další hodnoty. Ministerstvo financí se zaručilo, že mzdy za mimořádné směny ve prospěch Fondu republiky budou osvo-

¹ Z pramínek vznikl proud. *Rudé právo*, 1968, roč. 48, č. 214, (4. 8.), s. 2.

² *Tamtéž*.

„Každý občan nejméně 1 gram zlata. Zlatý poklad republiky.“

Foto: ABS

Mezi velké dárcy patřily Strojexport a Ředitelství hnědouhelných dolů a briketáren v Sokolově, které shodně poslaly na konto fondu po 2 mil. korun. Podnik zahraničního obchodu Koospol a Domácí potřeby Bratislava věnovaly po 1,5 mil., Svit Gottwaldov 1,1 mil., Důl „Medard“, ONV Praha 1, Motokov, Slovnaft, Průmstav a Pražské uhelné sklady poskytl po 1 mil. korun, Škodaexport 950 000 korun. Dalšího půl milionu korun darovaly elektrárna Tisová, Interhotel Praha, Středočeské plynárny Praha a Chemické úpravy uranového průmyslu Mydlovary. Sumu ve výši 200 000 korun darovalo nakladatelství Lidová demokracie. Exportní podniky si mohly dovolit věnovat částky ve volně směnitelných měnách, jak to učinily např. Kovohutě Povrly, které na fond převedly 8500 dolarů.

bozeny od daně a v brutto částkách se převedou přímo na účet fondu. Kromě tisíců bezejmenných individuálních dárců se do akce zapojil i Ludvík Svoboda s manželkou. Prezident sice mimořádnou směnu neodpracoval, ale sbírku podpořil 30 000 korunami a jeho žena přispěla 24 gramy zlata.

Jak je z předchozích řádků patrné, samotný „Zlatý poklad republiky“ tvořil jednu z celkem tří součástí fondu. Prvotní výzva věnovat do Fondu republiky zlaté dary vzešla z podniku Drobné zboží Olomouc, jehož 92 zaměstnanců odevzdalo celkem 140 gramů tohoto drahého kovu. Vznikla akce pod názvem „Každý občan

nejméně 1 gram zlata na Zlatý poklad republiky“. Lidé na něj po gramech přispívali zejména prsteny a náušnicemi. Věnovali rovněž zlaté hodinky, úlomky kovu a mince, to vše s nadějí na lepší budoucnost, podobně jak tomu bylo během celonárodní sbírky po roce 1918. Zaměstnanci zubní polikliniky ÚNZ Gottwaldov vyzvali své pacienty, aby po skončení náročných oprav chrupu věnovali část nebo zbytek drahého dentálního kovu na zlatý poklad. Současně vybidli všechna zubní oddělení v republice, aby následovala jejich příkladu. Nápaditě vyřešili nedostatek drahého kovu družstevní zemědělci ze Staré Smokovice na Jičínsku. Prostřednictvím celostátního tisku navrhli, aby zemědělské podniky místo zlata odevzdaly za každého svého pracovníka bezúplatně 14 kg pšenice, tj. hodnotu

gramu zlata v tehdejších světových cenách. K této výzvě se připojilo JZD Milkovice, JZD Podůlší a Státní statek Jičín. Překvapivé rezervy přiznal Oblastní závod Klenoty v Brně, když věnoval 5 kilogramů 14karátového zlata a jeho zaměstnanci darovali další kilogram hrubé váhy.

Drahý kov začaly regionální pobočky Státní banky československé přijímat od 2. srpna 1968. Veškeré zlato ze sbírky soustřeďovala banka jak účetně, tak i fyzicky. Cennosti, které nebyly ze zlata nebo obsahovaly kromě zlata např. drahé kameny, byly zpracovávány mimo banku. Státní banka československá a většina poboček Státní spořitelny, kde se skvosty a peníze přijímaly, vydávaly dárčům potvrzenky s uvedením jména, výší částky nebo stručným popisem darovaného zlata a údajem o jeho hrubé váze. Odborníci v pražské centrále pak veškeré zlaté předměty

převážili, prozkoumali a stanovili jejich hodnotu. Odpovídající finanční kompenzaci převedla banka na účet fondu. Zlato různé kvality bylo následně vytaveno na nejvyšší ryzost a přidáno do zlatých rezerv státu.

Jak narůstala částka na účtu Fondu republiky, objevovaly se hlasy vyjadřující obavy, zda bude s vybranými dary a financemi správně naloženo. Starost projevili např. horníci z Karviné nebo akademici z Orientálního ústavu v Praze. Někteří dárci vyzývali ve svých dopisech spisovatele a novináře, aby věnovali celé akci zvýšenou pozornost a pomohli zajistit kontrolu získaných prostředků.

Hospodářská rada státu v čele s předsedou Lubomírem Štrougaem na zasedání dne 7. srpna 1968 vyslovila příspěvatelům do Fondu republiky své uznání a doporučila vládě, aby využila finance pro zlepšování životního prostředí, dále na řešení

naléhavých otázek bytové výstavby, pro výstavbu škol, nemocnic apod.

Prostřednictvím Rudého práva, celostátního deníku ÚV KSČ, ocenil iniciativu Fondu republiky ministr financí Bohumil Sucharda.³ Poukázal dále na fakt, že „obroda“ ekonomiky je stejně důležitá jako probíhající „obroda“ politického života. Při této příležitosti neopomněl kritizovat podniky za nehospodárnost. Myšlenkově se však nevymanil z mantinelů centrálně plánovaného hospodářství.

Vpád vojsk do Československa dne 21. srpna 1968 však stejně jako pro celou společnost znamenal zásadní zlom i pro sbírku do Fondu republiky. Sovětští vojáci obsadili tak jako všechny ústřední úřady i sídlo Státní banky československé. Podle svědectví tehdejších zaměstnanců banky se však ruští důstojníci chovali v jejich prostorách distingovaně. Plynulý při-

Průběžný a konečný stav jednotlivých sbírek Fondu republiky v letech 1968–1971 (zdroj: Rudé právo, interní dokumenty ČNB)

Průběžný stav Fondu republiky k datu	Finance (cca, v Kčs)	Zlato (cca, hrubá hmotnost v kg)	Poukázané devizy a valuty
5. 8. 1968		2,2	
7. 8. 1968	přes 15 mil.		
10. 8. 1968	90 mil.		
13. 8. 1968	přes 148,5 mil.	35,4	
16. 8. 1968	téměř 178 mil.	473	2 643 \$
19. 8. 1968	190,5 mil.	61	
6. 9. 1968	přes 207 mil.	68	
13. 9. 1968	214,5 mil.	69,5	
7. 10. 1968	228,76 mil.	73,5	
9. 10. 1968	230,28 mil.	74	
5. 12. 1968	268 mil.		

Konečný stav Fondu republiky	Finance (celkem v Kčs)	Zlato (hrubá hmotnost v kg)	Poukázané devizy a valuty – přepočet
30. 7. 1969	278 807 267,50	86,19046	přes 107 000 Kčs
		Zlato (přetaveno, ryzí hmotnost v kg)	
26. 3. 1971		46,65794	

3 Bohumil Sucharda (nar. 20. 4. 1914), ministr financí ČSSR v letech 1967–1969.

Spontánní nadšení drobných dárců i kolektivů široce prezentoval a podporoval tisk, rozhlas i televize. Objevovaly se novinové titulky jako Lidé mají srdce ze zlata, Z pramínků vznikl proud, Fond peněz, zrna, zlata a dobré vůle. Redakce denního tisku byly zahlceny dálnopisy, telegramy a dopisy z celé republiky. Mezi stovkami ohlasů se objevily i kuriózní návrhy, jako byla např. nabídka manželské dvojice z okresu Bruntál darovat republice svoji krev. „[...] se ozvali i manželé Oldřich a Anna Ječmínkovi ze Dvorců, okr. Bruntál, kteří nám navíc píší: „Nabízíme naší republice dar cennější než peníze, bezplatný odběr krve (½ l), a to ještě letos. Oba jsme již letos dali krev jako čestní dárci a jsme ochotni dát ještě. Já jsem dal krev již 28krát a z toho již v poslední době bezplatně šestkrát a manželka pětkrát. V případě, že tento náš dar bude přijat, chtěli bychom vyzvat i ostatní občany, kteří mohou svou krev bezplatně darovat, aby nás následovali. Prosíme o sdělení, zda tento náš dar může být přijat.“⁴ Jistěže, může, a s dojetím!

sun zlatých darů se zastavil, obnoven byl až 30. srpna 1968. Akce tak od září opět pokračovala, i když těžkopádně. Počáteční euforie občanů vymizela a tomu odpovídalo i množství vybraných příspěvků, které bylo v následujícím období nesrovnatelně menší. Od 20. srpna 1968 do 6. září 1968 přibýlo na účtu „pouze“ 16,8 milionu korun a 7,5 kg zlata.

V souvislosti s invazí projevila řada občanů a shromážděný Zlatý poklad republiky obavy. Měl původně sloužit k posílení měnových rezerv státu a k dosažení konvertibility koruny, k čemuž ale za totality nikdy nedošlo. Tato skutečnost spolu s mlčením oficiálních kruhů napomohla k šíření nejrůznějších pověstí a dohadů. Peníze lze jednoduše přepočítat, ale co se stalo s vybraným zlatem? Vždyť pobočky Státní banky a České spořitelny přijaly k 9. listopadu 1968 přes 9 000 předmětů. Nejčastěji byl slyšet názor, že osud zlaté sbírky je tabu a že se o něm nesmí mluvit, protože sovětská vojska poklad zcizila a tajně odvezla do Moskvy. Cenzurní opatření znesnadňovala, aby se na veřejnost dostaly pravdivé informace, což oslabovalo důvěru občanů v oficiálně prezentované informace. Veřejně se o Zlatém pokladu republiky začalo opět mluvit a psát až po

dvaceti letech v prosinci 1989, kdy všechny spekulace o osudu sbírky umlčelo prohlášení tehdejšího guvernéra Státní banky československé Svatopluka Potáče, který veřejnost ujistil, že „poklad“ je i nadále evidován v majetku SBČS a může být přesně vyčíslen.

K fámám a podezřením přispívala i skutečnost, že federální vláda do 21. srpna 1968 nestihla ustavit správců fondu. Organizační výbor byl zřízen až počátkem prosince 1968, tedy více než čtyři měsíce od faktického zahájení sbírky. V tomto období se na účtu č. 2171 nacházelo již 268 milionů korun. Dary občanů ve formě drahých kovů měla banka dle statutu Fondu republiky použít ke zvýšení svých měnových rezerv a peněžní protihodnotu sbírky zlata převést ve prospěch fondu.

Jak už bylo řečeno, měly se získané prostředky Fondu republiky v první etapě použít na zlepšení zdevastovaného životního prostředí a životních podmínek obyvatelstva. Návrhy na konkrétní využití výnosu měl vypracovat a předložit vládě ke schválení ustavený správní výbor fondu. Podle provedeného průzkumu veřejného mínění si většina občanů a organizací přála vybrané prostředky z Fondu republiky dočasně využít ke

zlepšení bytové situace obyvatel. Zbylé finance pak měly být definitivně investovány do výstavby zdravotnických a sociálních ústavů, např. SOS vesniček, pro které ovšem existovala jiná nezávislá sbírka. Mezi dopisy čtenářů denního tisku se objevil i mediálně prezentovaný podrobný návrh investovat vybrané finance do nějakého progresivního podniku s vysokou návratností a tímto způsobem prostředky fondu dále zhodnocovat.

Všechny zlaté předměty ze sbírky Fondu republiky Státní banka československá skutečně vykoupila podle tehdejších platných směnných relací a finanční protihodnotu odeslala federálnímu ministerstvu financí. Celkově banka přijala zlato, které po přetavení představovalo 46 657,94 gramu ryzí hmotnosti kovu. Do 26. března 1971 bylo evidováno v tzv. provozní zásobě zlata a fyzicky uloženo a vedeno pod dvěma účty v oddělení devizové pokladny peněžního odboru banky. První účet evidoval zlato ražené (mince) v ryzí hmotnosti 10 127,01 gramu, druhý zlato neražené (slitky) v ryzí hmotnosti 36 530,93 gramu. Dne 26. března 1971 byly oba účty anulovány a zlaté předměty z darů na Zlatý poklad republiky byly převedeny z provozní zásoby zlata do měnové zásoby zlata ČSSR. Tento akt dokládá dokument účetní a pokladní správy signovaný dlouholetým předsedou Státní banky československé Ing. Svatoplukem Potáčem.⁵ Od této doby není Zlatý poklad republiky v souborných dokladech o stavu zásob zlata, stříbra a platiny veden samostatně. Ani současné měnové zásoby zlata nejsou identifikovatelné podle jejich původu.

Od srpna 1968 do 30. července 1969, kdy byla sbírka na Fond republiky ukončena, bylo poukázáno na účet č. 2171 více než 272 milionů ko-

4 Fond peněz, zrna, zlata a dobré vůle. *Rudé právo*, 1968, roč. 48, č. 219 (9. 8.), s. 2.

5 Svatopluk Potáč (nar. 24. 3. 1925), v letech 1981–1988 předseda Státní plánovací komise a místopředseda vlády ČSSR.

Do konce roku 1971 vzrostl zůstatek na účtu fondu až na 301 milionů korun. V následujícím roce federální vláda správní výbor Fondu republiky zrušila a schválila návrh na výstavbu ústavů sociální péče. Dále pověřila ministra financí, aby ze splátek dříve poskytnutých úvěrů na bytovou výstavbu vytvořil operativní rezervu k řešení problémů vzniklých při výstavbě ústavů sociální péče. Na jejich dotaci bylo z fondu v roce 1972 poskytnuto téměř 250 milionů korun. Na konci roku 1972 tak klesl zůstatek na účtu Fondu republiky na pouhých 60 milionů. Na tuto částku se zřejmě „pozapomnělo“, a tak každoročním úročením přesáhla do konce roku 1989 101 milionů. Při dělení federace byl zůstatek účtu ve výši 124 milionů rozdělen v poměru 2:1 pro Českou republiku.

Státní banka československá vznikla dne 9. 3. 1950. V rámci totalitního státu měla splňovat představy socialistických ekonomů o jednotné státní bance a o jejím fungování v systému plánovaného hospodářství. Svou činnost zahájila 1. 7. 1950. SBČS přebírala veškerá práva a závazky Národní banky československé, Živnostenské banky, slovenské Tatrabanky a Poštovní spořitelny. Právní subjektivita těchto peněžních ústavů však zůstala zachována a navzdory liteře zákona ministerstvo financí nikdy nepřikročilo k legislativnímu ukončení jejich činnosti. Státní banka byla členěna na ústředí v Praze, oblastní ústav pro Slovensko v Bratislavě a na síť filiálek. Jejím generálním ředitelem byl, s výjimkou let 1954–1957, kdy funkci zastával Jaroslav Kabeš (1896–1964), až do října 1969 Otakar Pohl (1914–1986). Od října 1969 (s přestávkou v letech 1983–1988) do prosince 1989 byl ve funkci předsedy SBČS Svatopluk Potáč.⁶

Nikdo tomu nevěřil...

Foto: ABS

run, z toho z českých zemí více než 208 milionů (nejvíce z Prahy) a ze Slovenska skoro 64 milionů. Tato částka se ještě rozrostla o úroky, takže celkový stav činil 278 807 267,50 Kčs.

Federální vláda odsouhlasila v listopadu 1969 společný návrh správního výboru fondu a federálního ministerstva financí učinit z Fondu republiky dočasný úvěrový fond. Za zvýhodněných podmínek se finance z tohoto účtu měly jednat půjčovat drobným organizacím, jednak převádět na výstavbu závodů a na nákup účelových zařízení na výrobu stavebních hmot a základního bytového příslušenství v zájmu urychlení bytové výstavby. V neposlední řadě měly vybrané peníze posloužit k investicím v sociální oblasti, ve zdravotnictví a ve školství.

Pro totalitní systém je příznačné, že občané, kteří vznik celonárodní sbírky svými příspěvky umožnili, už neměli žádnou zpětnou vazbu. Nevěděli například, kolik stát vybral

prostředků a jak s nimi přesně naložil. Do roku 1990 to bylo přísně tajné, normalizační režim nechtěl otevírat vzpomínky na Pražské jaro. Na druhou stranu nic nenasvědčuje tomu, že by se komunističtí pohlaváři snažili tyto informace zatajovat z důvodu defraudace prostředků, tedy že by zlato či finance z fondu byly nelegálním způsobem odčerpány, zneužity, či dokonce ukradeny. Neexistují ani svědectví, která by naznačovala, že se vojenské orgány SSSR pokusily Zlatého pokladu republiky v roce 1968 či později zmocnit. Zdrženlivý přístup důstojníků sovětské armády po obsazení budovy banky v srpnu téhož roku potvrzují ještě dnes pamětníci tehdejších událostí. Fond byl standardně účetně spravován, zlato bylo přesně evidované, jeho hmotnost se vážila na setiny gramu. Jakékoliv utajené zcizení nepřicházelo v úvahu. Spekulace či spíše fámy vzniklé po okupaci se tedy naštěstí nijak nepotvrdily.

...ale okupanti banky nevytlupovali.

Foto: ABS

6 VENCOSKÝ, František a kol.: Dějiny bankovníctví v českých zemích. Bankovní institut, a. s., Praha 1999.